

Н. І. РЯЗАНОВА

Наталія Іванівна Рязанова, здобувач Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України

СЛУЖБОВІ ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, СТВОРЕНІ ЗА РАХУНОК КОШТІВ ДЕРЖАВИ: ДОСВІД ФІНЛЯНДІЇ

В останні роки у Фінляндії зросла зацікавленість у захисті результатів наукових досліджень і передачі їх для промислового використання на фоні загального зростання інвестицій у сферу досліджень і розробок. Це стосується безпосередньо наукових досліджень, які фінансуються з державного бюджету. Аналіз зарубіжного досвіду регулювання прав на службові об'єкти інтелектуальної власності, що створені за рахунок коштів держави, є досить актуальним зважаючи на євроінтеграційні прагнення України.

Дослідженням проблем правового режиму службових результатів інтелектуальної, творчої діяльності займаються такі вчені, як О. П. Орлюк, Р. Б. Шишка, Ю. Л. Бошицький, Г. О. Андрощук, В. М. Крижна та ін.

Метою цієї статті є детальний аналіз особливостей правового регулювання відносин, пов'язаних зі створенням службових об'єктів інтелектуальної власності за рахунок державних коштів у Фінляндській Республіці (надалі – Фінляндія), а також визначення доцільності врахування такого досвіду в Україні.

Фінляндія є однією з провідних країн світу за обсягами інвестицій у наукові дослідження¹. Законодавство Фінляндії щодо службових об'єктів інтелектуальної власності, у тому числі, що створені за рахунок коштів держави, представлено такими основними актами: Законом про право на службові винаходи № 656/1967 (Act on the Right in Employee Invention)², більш відомого як Закон про службові винаходи, Законом про право на винаходи, що створені у вищих навчальних закладах № 369/2006 (Act on the Right in Inventions made at Higher Education Institutions)³, який також називають Законом про винаходи, що створені в університетах. На додаток до цього переліку, важливу роль також відіграють Закон про патенти № 550/1967 (зі змінами) (the Patents Act)⁴, Закон про авторські права № 404/1961 (зі змінами) (the Copyright Act)⁵ та Закон про університет № 558/2009 (the Universities Act)⁶.

Основним принципом щодо прав на винахід, який закріплено в *Законі про службові винаходи*, є те, що працівник повинен мати такі ж права на свій винахід, як і інші винахідники, якщо інше не передбачено законодавством. Цей Закон поширюється на винаходи, які можуть бути запатентовані у Фінляндії. Так, отримати патенту охорону можуть лише ті об'єкти права інтелектуальної власності, які повною мірою відповідають вимогам і критеріям патентоспроможності, що викладені у фінському Законі про патенти. Винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним.

Закон про службові винаходи застосовується у випадку, коли працівник створив патентоспроможний винахід. Термін «працівник» тлумачиться у світлі цілей і задач цього Закону, а тому інколи він може мати ширше значення, ніж те, що використовується у фінському трудовому законодавстві. Таким чином, цей Закон застосовується за наявності двох обов'язкових критеріїв:

- винахідник перебуває у трудових відносинах із конкретним підприємством;
- створений ним винахід є патентоспроможним.

Відповідно до ст. 4 Закону про службові винаходи роботодавцю належить право на одержання патенту на службовий винахід, якщо останній створено працівником у результаті виконання службових обов'язків, або з використанням досвіду, накопиченого на цьому підприємстві (його філіях, чи материнських компаніях)⁷.

Необхідною умовою для отримання роботодавцем прав на винахід є те, що використання винаходу повинно потрапляти під сферу діяльності підприємства роботодавця, або підприємства, що належать до тієї ж групи компаній. Однак, ця вимога не враховується, якщо винахід створено за окремим дорученням (завданням) роботодавця.

Варто відзначити, що до «сфери діяльності» відноситься лише фактичне поле, в якому роботодавець здійснює свою діяльність. Тому вона може бути більш вузькою по відношенню до діяльності, що зазначається в статутних документах компаній. При визначенні «сфери діяльності» підприємства до уваги приймається направленість всіх філій, представництв та материнських компаній роботодавця.

Закон про службові винаходи покладає певні зобов'язання як на працівника, так і на роботодавця. Зокрема, працівник, який створив винахід, зобов'язаний негайно письмово повідомити про це роботодавця. При цьому, він повинен одночасно надати детальний опис винаходу, що розкриває його суть достатньо зрозуміло для роботодавця. Для цього, багато підприємств запроваджують типову форму для повідомлення про винахід. На прохання роботодавця, працівник зобов'язаний також надати своє бачення щодо зв'язку між концепцією застосування винаходу та сферою своєї зайнятості (посадових обов'язків).

Протягом чотирьох місяців після отримання повідомлення від працівника роботодавець повинен оголосити, які дії щодо винаходу він буде приймати. Якщо роботодавець вирішить використовувати і набути

права відносно винаходу, він зобов'язаний виплатити розумну компенсацію винахіднику, при цьому надавши достатню інформацію щодо порядку визначення розміру такої компенсації. Розмір розумної компенсації не є сталою величиною, і залежить від різних чинників, зокрема, кількості отриманих патентів та поданих патентних заявок, кількості та ціни продажу продукції, що виготовляється із застосуванням винаходу.

Важливою гарантією для працівника є норма Закону про службові винаходи, згідно з якою винахідник має право на розумну компенсацію від роботодавця, навіть якщо інше було обумовлено до моменту створення винаходу.

Законом також передбачені певні правові гарантії для працівників та роботодавців після припинення між ними трудових відносин. Так, якщо заявка на патент подана винахідником протягом шести місяців після звільнення з роботи, такий винахід буде вважатися службовим, за умови, що особа не надасть достатніх доказів про створення його після припинення трудових відносин. Крім того, будь-яка угода між роботодавцем та працівником, яка обмежує право працівника розпоряджатися винаходом, що створений більш ніж через рік після припинення трудових відносин, вважається недійсною.

Закон про право на винаходи, що створені у вищих навчальних закладах, набрав чинності 1 січня 2007 р., і його метою є сприяння визнанню, охорони та використання винаходів, які створені у вузах Фінляндії. Закон спрямований на уточнення правового статусу винаходів, зроблених у вузах, оскільки зростає кількість науково-дослідних робіт, які виконуються у співпраці із зовнішніми замовниками. На практиці, новий закон розширює можливість для університетів отримати права на винаходи, що створені їхніми працівниками.

Закон поширюється на весь науково-викладацький персонал вищих навчальних закладів. Термін «вищий навчальний заклад» має широке значення і є досить повним, тому що крім університетів, визначених у Законі про університети, він включає в себе також інститути прикладних наук (відповідно до Закону про політехніку), Національний університет оборони (відповідно до Закону про збройні сили) та незалежні установи при всіх цих навчальних закладах⁸.

Так, вищі навчальні заклади поділяються на два типи: університети й політехнічні інститути. Університети – це традиційні вищі навчальні заклади, у яких наукові дослідження й викладання тісно пов'язані одне з одним. У політехнічних інститутах особлива увага приділяється зв'язкам із трудовою й практичною діяльністю. Дослідження в політехнічних інститутах проводяться у взаємодії з приватними та державними підприємствами й багато в чому сприяють регіональному розвитку⁹.

Відповідно до ст. 3 Закону про право на винаходи, що створені у вищих навчальних закладах, усі дослідження поділяються на три основні категорії: відкриті дослідження (open research), спільні дослідження (collaborative research) та інші дослідження (invention made under other circumstances)¹⁰.

Так звані відкриті дослідження пов'язані зі свободою науки і проводяться за рахунок коштів базового фінансування вищого навчального закладу.

Спільними дослідженнями визнаються дослідження, які фінансуються за рахунок сторонніх організацій (зовнішнє фінансування). Такі дослідження зазвичай проводяться на замовлення приватних компаній, які хочуть використовувати результати дослідження у своїй сфері діяльності. Фінансування може здійснюватися або частково або в повному обсязі за рахунок зовнішніх джерел, тобто немає нижньої межі частки зовнішнього фінансування, щоб дослідження кваліфікувалось як спільне.

Третю категорію становлять інші дослідження, відмінні від відкритих або спільних. Практична значимість такого роду досліджень досить незначна.

У даний час поділ між відкритими і спільними (контрактними) дослідженнями дуже важливий у контексті фінського законодавства.

Так, вищий навчальний заклад має першочергове право отримати права інтелектуальної власності на об'єкти, що створені під час спільних досліджень. Замовнику зазвичай паралельно надається безстрокове право на використання результатів науково-дослідного проекту у своїй господарській діяльності.

З іншого боку, результати відкритих досліджень належать дослідникам, вищий навчальний заклад має тільки вторинне право отримувати і використовувати ці результати, якщо дослідник відмовиться від цих прав.

Повідомлення про винахід і граничні терміни. Дослідник має юридичне зобов'язання проінформувати вищий навчальний заклад у письмовій формі про факт створення патентоздатного винаходу. Для того, щоб полегшити роботу вищого навчального закладу, повідомлення про розкриття винаходу повинно включати власну думку дослідника про вид досліджень, в результаті яких створено відповідний об'єкт (відкриті чи спільні дослідження), а також достатню і вичерпну інформацію про винахід, на підставі якої інститут зможе оцінити винахід. Крім того, винахідник повинен надавати на прохання вузу іншу необхідну інформацію про винахід. Це письмове повідомлення відкриває етап переговорів між сторонами.

Закон про право на винаходи, що створені у вищих навчальних закладах, встановлює певні строки для вчинення конкретних дій. Наприклад, дослідник повинен повідомити про винахід без затримки. Після отримання повідомлення про розкриття винаходу, вищий навчальний заклад повинен відповісти досліднику протягом двох місяців щодо допустимих заходів відповідно до цього Закону, і у нього є шість місяців (з дня отримання повідомлення), щоб вирішити, чи отримувати права на винахід, створений під час спільних досліджень.

Коли вищий навчальний заклад отримує право на винахід у спільних дослідженнях, як правило, застосовується наступна процедура:

- повідомлення, наприклад, з використанням форми розкриття винаходу;
- ВУЗ повинен протягом двох місяців повідомити, що він уповноважений та налаштований робити;

– ВУЗ інформує протягом наступних чотирьох місяців, що він буде робити з винаходом;
– винахідник має право на справедливу винагороду – таке право спливає через десять років після отримання вузом повідомлення.

У випадку так званих відкритих досліджень, вищий навчальний заклад має вторинне право на винахід, якщо дослідник протягом шести місяців з моменту направлення повідомлення про винахід не опублікував його або не поінформував вищий навчальний заклад про свій намір використовувати винахід. Повідомлення вузу про придбання прав має бути зроблено в письмовій формі. Якщо вуз не в змозі зробити таке повідомлення впродовж двох місяців від дати отримання інформації від винахідника, вважається, що вуз відмовився від вторинного права на винахід.

Щодо винаходів, які створені в результаті досліджень, відмінних від відкритих або спільних, вуз має пріоритет у переговорах з винахідником щодо прав на цей винахід. Якщо ж винахід є необхідним для функціонування вузу, останній має право, на додаток до зазначеного вище пріоритету, використовувати такий об'єкт права інтелектуальної власності за розумну компенсацію.

Якщо права на винахід, що створено в результаті відкритих, спільних чи інших досліджень, отримує вищий навчальний заклад, то винахідник має право на розумну компенсацію (reasonable compensation). Умови надання такої компенсації (визначення розміру, чинники, що враховуються при його визначенні тощо) тотожні з відповідними умовами, які закріплені у Законі про службові винаходи.

Підсумовуючи, слід зазначити, що новий Закон про право на винаходи, що створені у вищих навчальних закладах, як зазначають фахівці, сприятиме поліпшенню середовища для інновацій в університетах. Принаймні, новий Закон вирішив проблему права інтелектуальної власності на винаходи, закріпивши за вузами право на отримання патентів на винаходи, що створені під час спільних досліджень. Концентрація таких прав в одній особі зробила більш ефективною та простішою їх подальшу передачу та впровадження. У будь-якому разі, мистецтво ліцензування та передачі прав не є легким завданням для всіх університетів.

Консолідуючись з деякими науковцями, слід зазначити, що успішний досвід Фінляндії у становленні національної інноваційної моделі розвитку економіки вартий уваги при розробці та впровадженні інноваційної політики та побудові ефективної інноваційної системи в Україні, забезпечення конкурентоспроможності економіки країни на міжнародній арені¹¹.

У контексті сучасної реформи процесів наукових досліджень (як академічних, так і вузівських) в Україні вбачаємо за доцільне врахувати досвід Фінляндії при розробці змін, зокрема, до законів України «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також до спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності.

¹ Інноваційна політика: європейський досвід та рекомендації для України. – Том 2. – Аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства (станом на жовтень 2011 року). – К.: Фенікс, 2011. – 352 с. – С. 97.

² Act on the Right in Employee Invention 29.12.1967/656 (2006). – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=11481>. – Назва з екрану.

³ Act on Right in Employee Inventions 29.12.1967/656. – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=11477>. – Назва з екрану.

⁴ Patents Act 15.12.1967/550. – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=11483>. – Назва з екрану.

⁵ Copyright Act (Act No. 404 of July 8, 1961, as amended up to April 30, 2010). – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=7512>. – Назва з екрану.

⁶ Universities Act № 558/2009 (As amended up to 315/2011). – Режим доступу: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaanokset/2009/en20090558.pdf>. – Назва з екрану.

⁷ Act on the Right in Employee Invention 29.12.1967/656 (2006). – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=11481>. – Назва з екрану.

⁸ Technology Transfer of Research Results Protected by Intellectual Property: Finland and China / Olli Kotila, Ligu Zhang ; ed. Rainer Oesch. – Tekes Review 259/2009. – Helsinki, 2009. – 30 p. – P. 9.

⁹ Андрощук Г. О. Національна інноваційна система Фінляндії: формула успіху / Г. О. Андрощук // Наука та інновації. – 2010. – Т. 6. – № 4. – С. 93–107.

¹⁰ Technology Transfer of Research Results Protected by Intellectual Property: Finland and China / Olli Kotila, Ligu Zhang ; ed. Rainer Oesch. – Tekes Review 259/2009. – Helsinki, 2009. – 30 p. – P. 10.

¹¹ Курильчик К. М. Інноваційна система Фінляндії як приклад успішної економічної стратегії України / К. М. Курильчик. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_etei/2008_5_1/zbirnuk_ETEI_08_1_296.pdf. – Назва з екрану.

Резюме

Рязанова Н. І. Службові об'єкти інтелектуальної власності, створені за рахунок коштів держави : досвід Фінляндії.

У статті досліджуються особливості правового режиму службових об'єктів інтелектуальної власності, що створені за рахунок державних коштів, у Фінляндії. Визначаються критерії, які є необхідними для визнання винаходу службовим. Розкриваються правові гарантії, які встановлені для працівників та роботодавців після припинення між ними трудових відносин. Акцентується увага на доцільності запозичення досвіду Фінляндії при реформуванні сфери проведення наукових досліджень в Україні.

Ключові слова: інтелектуальна власність, службові об'єкти, майнові права інтелектуальної власності, державні кошти, наукові дослідження.

Резюме

Рязанова Н. И. Служебные объекты интеллектуальной собственности, созданные за счет средств государства: опыт Финляндии.

В статье исследуются особенности правового режима служебных объектов интеллектуальной собственности, созданных за счет государственных средств, в Финляндии. Определяются критерии, необходимые для признания изобретений как служебные. Раскрываются правовые гарантии, установленные для работников и работодателей после прекращения между ними трудовых отношений. Акцентируется внимание на целесообразности заимствования опыта Финляндии при реформировании сферы проведения научных исследований в Украине.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, служебные объекты, имущественные права интеллектуальной собственности, государственные средства, научные исследования.

Summary

Ryazanova N. Service objects of intellectual property rights created with public funds: experience of Finland.

The characteristics of the legal regime of service objects of intellectual property rights created at the expense of public funds in Finland have been investigated. The criteria that are required for the recognition of inventions as service have been defined. The author also has disclosed the legal guarantees established for employees and employers after the termination of the employment relationship between them. Attention is focused on the feasibility of borrowing experience of Finland to reforming the scientific research area in Ukraine.

Key words: intellectual property, service objects, exclusive intellectual property rights, public funds, scientific research.

Отримано 10.09.2013

УДК 347.77 + 347.223.1

В. В. СЕЛІВАНЕНКО

Володимир Володимирович Селіваненко, аспірант Київського університету права НАН України

ФОРМИ ПОРУШЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ СУСПІЛЬСТВА НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Правомочність вимагати захисту прав інтелектуальної власності є складовою змісту права на об'єкти інтелектуальної власності та передбачена, зокрема, низками статей Цивільного кодексу України¹ – ст.ст. 15, 432. У теорії цивільного права під захистом розуміють систему активних заходів, що їх застосовують власник, компетентні державні чи інші органи, спрямовану на усунення порушень права власності, покладення виконання обов'язку з відновлення порушеного права на порушника².

Проте визначенню того, які безпосередньо дії щодо захисту прав інтелектуальної власності у сфері охорони здоров'я є найбільш розповсюдженими та ефективними, передує окреслення найпоширеніших способів порушення, невизнання або оспорювання прав.

Форми порушення доцільно розподілити на дві основні категорії залежно від суб'єктного складу осіб, права яких порушуються. Так, до першої категорії слід віднести порушення, що мають місце щодо об'єктів, права, патенти чи свідоцтва на які ще є чинними. Натомість до другої категорії варто віднести порушення, які спрямовані проти прав суб'єктів інтелектуальної власності, що стали суспільним надбанням.

Дослідженню порушень, що нами віднесено до першої категорії, присвячено низку наукових робіт, зокрема таких авторів, як С. А. Сударіков, А. С. Нерсесян, Г. О. Андрощук, С. В. Шкляр; крім того, аналіз бази Єдиного державного реєстру судових рішень* свідчить про значну кількість справ, присвячених спорам про порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності, патенти, свідоцтва, на які є чинними. Натомість нами виявлено лише незначну кількість публікацій, зокрема В. Ю. Джермакяна, Р. Вайкхарі, праці яких проаналізовано в даній статті та які присвячені питанню форм порушення прав суспільства на об'єкти інтелектуальної власності, що стали суспільним надбанням.

Таким чином, метою даної статті є виокремлення й дослідження основних форм порушення прав суспільства на об'єкти інтелектуальної власності, що має місце у сфері охорони здоров'я, а також надання рекомендацій щодо можливих шляхів подолання та уникнення таких порушень у майбутньому.

Як свідчить і судова практика, і дослідження науковців, поширеними є такі дії суб'єктів правовідносин у сфері охорони здоров'я і інтелектуальної власності, що мають своїм наслідком порушення прав суспільства на об'єкти, які стали суспільним надбанням і можуть використовуватися для сприяння у реалізації прав,

© В. В. Селіваненко, 2013

* Єдиний державний реєстр судових рішень – <http://www.reyestr.court.gov.ua/>